

Position paper Gelijke kansen in het onderwijs

Gelijke kansen in het onderwijs. Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen

Hardnekkige verschillen tussen kinderen en jongeren

Ondanks het breed gedeelde gelijkheidsideaal is er in onze samenleving sprake van toenemende ongelijkheid als gevolg van bestaande en zich verdiepende scheidslijnen. Niet iedereen kan meedoen en niet iedereen heeft een eerlijke kans om zich te ontwikkelen. Het ontstaan van ongelijke kansen heeft te maken met de omstandigheden waarin kinderen en jongeren worden geboren en opgroeien, maar ook met de manier waarop onder meer het onderwijs, de arbeidsmarkt en onze samenleving zich hebben gevormd. De kenmerken en omstandigheden bij de geboorte (geslacht, plaats, etnische of sociaaleconomische achtergrond van ouders), zijn in belangrijke mate van invloed op de onderwijskwalificaties die iemand behaalt, wat voor baan iemand krijgt en iemands gezondheid en huisvesting. Uiteindelijk zijn deze kenmerken en omstandigheden ook van invloed op het niveau van inkomen en vermogen.

Stapelning van knelpunten gedurende de levensloop

Het onderwijs bevat een belangrijke sleutel om op deze omstandigheden en ontwikkelingen te kunnen ingrijpen. Het onderwijs speelt echter niet de rol van *great equalizer*. Integendeel: de wijze waarop het Nederlandse opvang- en onderwijssysteem is georganiseerd, leidt ertoe dat kwetsbare groepen kinderen en jongeren minder mogelijkheden hebben om hun kansen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt te verzilveren en daarmee een zelfstandig bestaan op te bouwen (zie in het advies paragraaf 3.2 over de oorzaken van ongelijke kansen gedurende de levensloop). De knelpunten waarmee deze kinderen en jongeren te maken hebben, hebben ook invloed op hun verdere leven, bijvoorbeeld bij het vinden van geschikte woonruimte en als zij een gezin willen vormen.¹

Uitgangspunten voor meer kansengelijkheid in het onderwijs

De oorzaken en gevolgen van kansenongelijkheid zijn divers en bovendien met elkaar verbonden. Om gelijke kansen te bevorderen is het daarom van belang om de verschillende aangrijpingspunten in hun onderlinge samenhang te bezien en integraal aan te pakken. De aanpak van kansenongelijkheid mag niet afhankelijk zijn van (subsidie-gedreven) projecten en programma's, maar moet structureel worden ingebed in onze instituties, systemen, organisaties en financiering. Er is onderwijs van hoge kwaliteit nodig om alle kinderen gelijke kansen te geven om te leren en ontwikkelen. Het niveau van het funderend onderwijs is op dit moment onvoldoende. Bij het bevorderen van gelijke kansen, gaat het erom dat kinderen en jongeren in staat worden

¹ SER Jongerenplatform (2019) *Hoge verwachtingen. Kansen en belemmeringen van jongeren in 2019*.

gesteld – en worden gemotiveerd en waar nodig ondersteund – om hun talenten te ontwikkelen. Talenten hebben betrekking op cognitieve vaardigheden, maar ook op bijvoorbeeld sociale, sportieve, creatieve technische, emotionele en vakvaardigheden. De ontwikkeling van al deze vaardigheden verdient volgens de Raad aandacht en waardering.

Aanbevelingen: een samenhangend pakket

Het SER-advies *Gelijke kansen in het onderwijs* (2021) bevat een overzicht van oplossingsrichtingen voor gelijke kansen van kinderen en jongeren gedurende de levensloop. De Raad stelt dat er nu echt iets moet gebeuren om de structurele problemen op het gebied van kansenongelijkheid aan te pakken. Om het veelkoppig monster van kansenongelijkheid te temmen kan niet worden volstaan met aanbevelingen op een enkel niveau. Om kansenongelijkheid echt aan te pakken moet verandering plaatsvinden binnen het hele onderwijssysteem en op de arbeidsmarkt én binnen de bredere context waarin het onderwijs zich bevindt.

De aanbevelingen van de SER zijn (zie voor een overzicht van maatregelen blz. 10-13 van het advies):

Investeer in vroege ontwikkeling en ondersteuning. Investeren in de eerste levensjaren van een kind zijn bepalend voor de rest van zijn of haar leven. Kindvoorzieningen kunnen een belangrijke rol vervullen in de ontwikkeling en kansen van kinderen. Zo kunnen deze voorzieningen een bijdrage leveren aan het vroeg signaleren en wegnemen van leer- en ontwikkelingsachterstanden. In het briefadvies *Een kansrijke start voor alle kinderen* (2021) stelt de Raad gerichte verbeteringen van het huidige stelsel voor, voor de komende kabinetsperiode.²

Investeer in hogere kwalificaties van leraren en schoolleiders, een professionele onderwijsorganisatie en goed werkgeverschap. Het is belangrijk dat de overheid duurzaam investeert in de opleiding en verdere ontwikkeling van leraren en schoolleiders. Ook zal fors moeten worden ingezet op het werven en opleiden van bevoegde docenten om de ambities uit dit advies te kunnen waarmaken. Dat vereist een structurele investering vanuit de overheid. De kwaliteit van het funderend onderwijs moet worden verbeterd. Daarvoor zijn betere randvoorwaarden nodig zoals kleinere klassen, verlaging van de werkdruk, meer salaris, meer tijd voor voorbereiden en de inzet van onderwijsassistenten.

Later selecteren de norm, vroeger selecteren de uitzondering. Het huidige systeem van vroege selectie in het funderend onderwijs heeft nadelige effecten op gelijke leerkansen. Later selecteren dan op elf- of twaalfjarige leeftijd, zoals nu het geval is, moet de norm worden. Een brede brugklas moet worden gecombineerd met voldoende differentiatie tussen leerlingen in dezelfde groep. Dat werkt alleen als dat gepaard gaat met kleinere klassen en voldoende tijd voor leraren. Als kinderen juist gebaat zijn bij een keuze op twaalfjarige leeftijd, dan moet dat mogelijk zijn.

Maak werk van diversiteit en inclusie in de klas. Diversiteit en inclusie in de klas en op school is van groot belang. Een minder vroege scheiding van leerlingen brengt met zich mee dat leerlingen met een verschillende sociaaleconomische achtergrond elkaar blijven ontmoeten. Meer diversiteit in de klas vraagt ook om een grotere verscheidenheid aan mensen vóór de klas. Bovendien is kennis van en affiniteit met diversiteit en inclusiviteit van leraren en schoolleiders cruciaal voor het opleiden van de

² SER (2021) *Een kansrijke start voor alle kinderen: Naar inclusieve en toegankelijke voorzieningen voor kinderen van 0-13 jaar.*

nieuwe generatie. Diversiteit in het onderwijsaanbod kan ook worden bereikt door mensen van buiten de school bij het onderwijs te betrekken.

Maak gebruik van passende ondersteuning voor alle leerlingen. Om alle leerlingen gelijke kansen te bieden is het nodig om ongelijk te investeren. Dat betekent dat het ene kind in bepaalde omstandigheden meer ondersteuning wordt geboden dan het andere kind. Scholen moeten gebruik kunnen maken van passende ondersteuning voor alle leerlingen die dat nodig hebben. Een rijk aanbod en voorzieningen buiten het formele curriculum kunnen beter worden benut en worden ingebed in het onderwijsproces, zoals de inzet van verlengde leertijd en van zomer- en weekendscholen (zie de voorbeelden op blz. 38 en 39 van het advies).

Creëer een breed aanbod van ontwikkelmogelijkheden en een breed netwerk voor alle leerlingen. Creëer wettelijk en financieel een integraal aanbod van ontwikkelmogelijkheden voor alle leerlingen, buiten de klas (museum, bibliotheek, etc.) en in de klas (m.b.v. gym-, muziek- en kunstleraren). Als kinderen en jongeren in contact kunnen komen met andere mensen en nieuwe netwerken, nemen hun kansen toe en worden scheidslijnen doorbroken. Hierdoor kan een band ontstaan tussen kinderen en jongeren of volwassenen die zelf een breder netwerk hebben. Tijdens de coronacrisis zijn hiervoor goede initiatieven ontstaan (bijvoorbeeld Thuischoolmaatje en Studenten Helpen Scholieren). Zie verder ook de voorbeelden op blz. 38 en 39 van het advies.

Zet digitalisering in voor meer persoonsgericht onderwijs en ter ondersteuning van leraren. Digitale middelen kunnen worden benut om kinderen extra (dus niet ter vervanging) en persoonsgericht onderwijs te bieden, waardoor ieder kind met zijn of haar specifieke behoeften de mogelijkheid krijgt om zich optimaal te ontwikkelen. De Raad vindt het van groot belang dat ieder kind toegang heeft tot digitale middelen en de daarvoor benodigde vaardigheden kan aanleren en dat leraren voldoende tijd, kennis en kunde hebben om hiervoor materiaal te ontwikkelen.

Stimuleer een gezonde leefstijl. De Raad vindt het belangrijk dat alle kinderen en jongeren leren en in staat worden gesteld om te zorgen voor hun eigen gezondheid. Vanzelfsprekend moeten hun ouders daar goed bij worden betrokken. Het stimuleren van een gezonde leefstijl op scholen, onder meer door gezond eten en bewegen, is een manier om dat te bereiken (zie de voorbeelden op blz. 35 en 37 van het advies). Ook voor- en nadat kinderen naar de basisschool gaan moet worden geïnvesteerd in een gezonde leefstijl.

Meer aandacht voor barrières bij in- en doorstroom. Alle jongeren moeten de kans krijgen een opleiding te volgen in het middelbaar beroeps- of hoger onderwijs en zich daarmee verder te ontwikkelen. Voor alle jongeren is het belangrijk om de (financiële) belemmeringen van stapelen weg te nemen en doorlopende leerlijnen te faciliteren en stimuleren. Bovendien moet worden gewerkt aan betere studie- en loopbaanoriëntatie en –begeleiding en ondersteuning bij opbouw van een netwerk (ook bij eerste stappen op de arbeidsmarkt).³

Alle studenten een stage of leerwerkplek. Het is van belang om initiatieven tegen stagediscriminatie te faciliteren en kennis bij onderwijsinstellingen hierover te vergroten. Alle studenten hebben immers recht op een stage of leerwerkplek. Een goed voorbeeld is de campagne #KIESMIJ in het mbo, waarin werkgevers, mbo-instellingen, de SBB, vakbonden, het JOB en het College van de Rechten voor de Mens samenwerken. Het is

³ SER (2019) *Strategische agenda hoger onderwijs*, p.12.

nodig om dergelijke initiatieven ook in het hoger onderwijs te ontwikkelen en te faciliteren.

Zorg ervoor dat jongeren beter zicht hebben op de arbeidsmarkt en de arbeidsmarktkansen van opleidingen. Jongeren moeten worden voorbereid op de vaardigheden en competenties die de arbeidsmarkt nodig heeft. Opleidingen moeten kunnen laten zien hoe zij dit doen. Hetzelfde geldt voor het verstrekken van actuele arbeidsmarktinformatie aan (aankomende) studenten en hun ouders. Als zij voldoende zicht hebben op de inhoud van een baan, op de baankansen en de mate waarin een baan zekerheid en ontwikkelkansen biedt, dan kunnen zij een beter afgewogen keuze maken.

Gelijke kansen voor jongeren op de arbeidsmarkt. Jongeren die met ongelijke kansen de arbeidsmarkt betreden of hier toegang tot willen verkrijgen, moeten de mogelijkheid krijgen deze opgelopen achterstand in te halen en toegang verwerven tot een baan met ontwikkelperspectief. Het beroepsonderwijs speelt daarbij een belangrijke rol.⁴ Voor jongeren (maar ook voor ouderen) die minder makkelijk leren of leerachterstanden hebben opgelopen, is het van belang dat het onderwijs en arbeidsorganisaties hen maatwerk kunnen bieden.

Leven lang ontwikkelen, ook voor jongeren. Iedereen, dus ook jongeren, moet zich kunnen blijven ontwikkelen gedurende het werkzame leven. Dat begint al met het ontwikkelen van een positieve leerhouding als basisvaardigheid voor de rest van het leven. Om die ontwikkeling te stimuleren is het nodig dat er een meer vanzelfsprekende lerende cultuur ontstaat. Werkgevers en werknemers hebben hierin een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Er zijn financiële instrumenten (bijv. trekkingsrechten, individuele ontwikkelrekening) en andere randvoorwaarden (o.a. voldoende ondersteuning, bijv. leerambassadeurs, en voor iedereen toegankelijk loopbaanadvies) nodig.⁵

⁴ SER (2017) *Toekomstgericht beroepsonderwijs. Deel 2: Voorstellen voor een sterk en innovatief beroepsonderwijs.*

⁵ Zie: SER (2017) *Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan. Een richtinggevend advies*; SER (2020) *Kennisdocument Leren & Ontwikkelen en de bijdrage van-werk-naar-werk*; SER (2020) *Private scholingsmiddelen.*